

7. Задворний А. Інформаційна безпека і свобода слова в Україні. / А. Задворний. – Україна : інформація і свобода слова. – К.: «Свобода і знання», 2007. – 723 с.
8. Інформаційне суспільство. Шлях України. К.: «Наука», 2004. – 290 с.
9. Кісль М. В. Вимоги до якості вищої освіти в інформаційному суспільстві. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. Зб. Наукових праць. – Випуск 11 (24) – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 109 – 112.
10. Копылов В. А. Информационное право./ В. А. Копылов. – М.: «Москва», 2007. – 113 с.
11. Недбай В. В. Цифрова нерівність: причини і шляхи подолання.// Актуальність проблеми політики. Зб. наукових праць. – Одеса: «Юридична література» №19. – С. 315 – 322.
12. Постмодернизм. Энциклопедия. – М.: Интерпрес – сервис, Книжный дом. 2001. – 125 с.

Окорокова Віра Вікторівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського.

УДК: 1:316.3

СПЕЦИФІКА МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В МЕЖАХ ПАРАДИГМИ ПОСТМОДЕРНУ

Стаття присвячена аналізу постмодерністського моделювання соціальної реальності, виявленню його засад. Автор звертає увагу на вплив постмодерної парадигми на пізнання соціальної реальності, що неминуче впливає і на її моделювання як гносеологічного методу. Панування в сучасній культурі комп'ютерних технологій значно розширило сфери моделювання соціальної реальності, сприяло створенню її певної специфічності.

Ключові слова: постмодернізм, моделювання, модель, соціальна реальність, візуальність, віртуальна реальність.

СПЕЦИФИКА МОДЕЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ В ПРЕДЕЛАХ ПАРАДИГМЫ ПОСТМОДЕРНА

Статья посвящена анализу постмодернистского моделирования социальной реальности, выявлению его основ. Автор обращает внимание на влияние постмодернистской парадигмы на познание социальной реальности, что неизбежно влияет и на ее моделирование как гносеологического метода. Господство в современной культуре компьютерных технологий значительно расширило сферы моделирования социальной реальности, способствовало созданию ее определенной специфичности.

Ключевые слова: постмодернизм, моделирование, модель, социальная реальность, визуальность, виртуальная реальность.

SPECIFICITY OF THE SIMULATION OF SOCIAL REALITY WITHIN THE FRAMEWORK OF THE POSTMODERN PARADIGM

The article is devoted to the analysis of postmodern modeling of social reality, revealing its principles. The author draws attention to the influence of the postmodern paradigm on the knowledge of social reality, which inevitably affects its modeling as an epistemological method. Domination in the modern culture of computer technology has considerably expanded the scope of modeling of social reality, contributed to the creation of its specificity.

Key words: postmodernism, modeling, model, social reality, visual, virtual reality.

Перехід в кінці ХХ століття до нового типу суспільства, що володіє найбільшою

мобільністю та активністю, пов'язаних з розповсюдженням і пануванням інформації в культурі, відкрив питання пошуку нових шляхів пізнання соціальної реальності, можливості її конструювання. Зміна парадигми дослідження відобразилася в поширенні постмодерністського бачення світу, постулюючи відмову від об'єктивної основи світогляду. Відсутність стійких принципів пізнання, розмитість меж між об'єктом і суб'єктом пізнання, соціокультурна відособленість, а також історична відносність, виступаючи головними характеристиками постмодерністської філософії, сприяють розгляду соціальної реальності не як впорядкованої системи. Соціальна реальність в рамках цієї філософії розглядається як багатогранна сукупність слабо пов'язаних між собою частин, фрагментів, причому зв'язаність і цілісність тут різко відкидаються постмодерністами, оскільки в основі цих категорій лежить рух, зміна, деформація.

Подібні характеристики сучасного соціуму піднімають питання про постсучасну ситуацію людини, можливості її переміщення з площини реального існування в площину ментальну, далеку від зв'язку з реальними процесами і явищами, тобто питання моделювання соціальної реальності. Відтак, питання постмодерністського моделювання соціальної реальності є наріжним для сучасної соціальної філософії, оскільки має гносеологічні і онтологічні підстави, які впливають з сучасної соціокультурної трансформації людства. Нажаль означена тематика має незначну базу наукових досліджень, присвячених дослідженню моделювання саме соціальної реальності, що також вказує на специфічні риси даної проблематики в сфері філософії. До останніх відносяться праці М. Вартофського [3], І.І. Докучаєва [4], Ю.М. Плотинського [11], І.Т. Фролова [13], В.О. Штоффа [15]. Так, І.І. Докучаєв в своїй статті «Модели и моделирование в системе конструирования сущего» (2017 р.) звертає увагу на те, що моделі і моделювання - ключовий спосіб організації буття людини, який визначається як конструювання реальності. Моделювання є конструювання сущого в формі його подвоєння (рефлексії). Крім моделювання реальність може конструюватися і інакше - в ході трансформації, або перетворення. Останнє ж дозволяє стверджувати, що моделювання соціальної реальності мотивовано тими трансформаційними процесами, які відбуваються в суспільстві, що в свою чергу вказує на особливе актуальне звучання цієї теми в постмодерну добу.

Моделювання як метод пізнання соціальної реальності безпосередньо пов'язаний з тими трансформаційними процесами, які відбуваються в сучасному суспільстві. Так, заперечення концептуальних модерністських ідей філософами-постмодерністами сприяє формуванню нової мети гносеологічного пошуку, що виражається не в копіюванні життя, а в моделюванні світу за своїм образом і подобою, створення принципово нової моделі. Основний принцип - руйнування життєподібності, руйнування видових і жанрових меж, синкретизм методів, обрив причинно-наслідкових зв'язків (індетермінізм), порушення логіки. Тільки інноваційний характер соціокультурних процесів може стати підставою для створення моделі як образу нової соціальної реальності. Різноманітні форми постмодернізму, наприклад, хепенінг, перформанс та інші здійснюються саме за цим принципом [1, с. 143].

Постмодерна філософія, яка виступає як духовна квінтесенція сучасного суспільства, розглядає його як світ, сутність якого задається динамічними суперечливими процесами, різноспрямованими, але одночасними. Процеси розпаду і нового єднання, хаосу і впорядкованості, створення кордонів і подолання кордонів як найважливіші процеси конституювання сучасного соціуму і як екзистенційні процеси, що забезпечують соціалізацію індивідів, формування їх особистісного сприйняття дійсності, представляються постмодернізмом як взаємно реверсивні, здатні фіксувати неможливість визначення, коли закінчується один процес і починається йому протилежний.

Світ модерну, який був світом когерентно взаємопов'язаних соціальних і культурних сил, який існував в універсальному контексті раціональності модерну, розпадається. Суспільство вже неможливо розглядати як сукупність добре організованих інститутів. Відповідність між акторами і системою, яке лежало в основі класичної соціологічної теорії

суспільства, руйнується на очах. Уявлення про таку відповідність в соціології по черзі змінюється спочатку уявленням про систему без акторів, потім - про акторів без системи.

Як результат серед постмодерністських досліджень спостерігається поширення ідеї про те, що образом сучасного суспільства стає порожнеча. Досить звернути увагу на висловлення деяких відомих філософів (Ж. Бодрійяр [2] та Ж. Липовецький [7]), які називають сучасний світ ерою порожнечі. Криза, хворобливість цього суспільства, що відзначаються дослідниками сприяють формуванню певної свідомості сучасної людини.

Вибудовуючи свою теоретичну позицію на критиці класичної раціоналістичної філософії, постмодернізм переглядає одне з основних її положень про реальність. Суть даного положення полягає в тому, що реальність «існує незалежно від людських уявлень». Головною постмодерністською ідеєю стає «ідея перегляду змісту поняття реальності як вихідної точки пізнання» і відмови від самого поняття об'єктивної реальності, неможливості апелювати до об'єктивної реальності в процесі пізнання.

В цьому випадку слід звернути увагу на те, що в основі даних уявлень про соціальну реальність лежить принципова незгода онтології постмодерну з найважливішими принципами трансценденталізму. Згідно трансцендентальної філософії, загальнолюдська свідомість розуміє реальність на основі наявних у нього пізнавальних здібностей, завдяки чому світ постає в якості осмисленого. На противагу цьому постмодернізм стверджує, що реальність не підлягає нормуванню, класифікації, систематизації. Будь-які спроби свідомості «втиснути» предметність в вузькі рамки схем і моделей закінчуються крахом ідеальних конструкцій. З іншого боку, поняття суб'єктивності також являє собою ідеальну конструкцію, яка спотворює ірраціональну, волюнтарну, імпульсивну природу людини, в якій домінують не розум, а бажання. Для того щоб прорватися до дійсності, яка знімає протилежності суб'єкта і об'єкта, реального і уявного, зовнішнього і внутрішнього, природного і соціального, необхідні концептуальні та лінгвістичні конструкції [12].

У цьому сенсі постмодерністське моделювання активізовано відмовою від попереднього розуміння соціальної реальності, критикою об'єктивної позиції, спрямоване на подолання даного протиріччя шляхом створення моделі нової соціальної реальності. Схожий на колаж (лабіринтоподібних з точки зору сенсу композицію з довільно підібраних фрагментів, які наділяються певними значеннями) такий простір потребує від людини нових технік «проживання» и «життєконструювання», нових схем роботи з комерційними «реальністю нереального» и «нереальністю реального» - тобто тимі ефектами гри, де вже немає опори на трансцендентальну основу [8, с. 23]. Природно, що подібна гносеологічна картина пізнання навколишнього світу створює нову картину реальності, вимагає формування нового методологічного інструментарію, появи нових типів моделей.

Звідси стає зрозумілим, чому істотну роль в моделюванні постмодерністського образу соціальної реальності грає візуальність. Як зазначає польський соціолог П. Штомпка, сучасний світ наповнений візуальними образами [14, с. 5]. Образи переносять інформацію, знання, емоції, естетичні відчуття, цінності. Вони впливають не тільки на свідомість, а й на підсвідомість. Як наслідок, сприйняття навколишнього світу стає все більш опосередкованим зображеннями. Образи конструюють і формують наше розуміння світу. Візуальна сприйнятливості замінює або доповнює сприйнятливості текстову.

В сучасному суспільстві візуалізацію соціальної реальності забезпечують комп'ютерні технології. Людина, отримуючи необхідну інформацію через зорові канали, змушена переважно оперувати саме візуальними образами. За своєю інформативністю візуальні образи є пізнавальними і практично більш значущими, ніж слухові, вібраційні, смакові чи інші образи. Останні більш суб'єктивні, тому вони доповнюються, контролюються, уточнюються об'єктивністю візуальних образів. Зображення зазвичай має більшу інформативність (на 2-3 порядки більше ніж текст) і меншою мірою абстрактність, тобто є більш гнучким каналом, ніж текст або цифра. Саме тому в даний час зростає роль зображення в сучасному комунікативному процесі, формування т.з. «кліпового мислення».

Дійсно, візуальність скорочує шлях до імажинативного, вона більш дохідлива, вражаюча, більш захоплююча. Зображення, зорові відчуття запрошують у світ віртуального, володіючи при цьому рисами примусової переконливості і комунікативності. Це образи реклами, дизайну, мультимедіа, комп'ютерних ігор, моди, архітектури, фотографії і відео та інше. Їх не можна вважати якоюсь другорядною оболонкою віртуальної реальності. Вони входять в її структуру в якості значущих самодостатніх компонентів і навантажуються особливим змістом. Зафіксувати і описати ці смисли - одна з основних цілей дослідницької програми. Візуальні образи (швидше за «симулякри») переслідують сучасну людини всюди. Вони прориваються крізь оболонку індивідуального захисту і роблять сильний вплив на психіку. Сфера візуального сприйняття перетворюється в основний канал зв'язку з віртуальною реальністю. Здавалося б, нешкідлива зовнішня реклама, заколисуючий сприйняття гладкий дизайн інтер'єрів і предметів побуту, плазмові панелі, що віщають по супутникових каналах у величезних обсягах, - все це і є проникнення віртуальної візуальності в світ людини наших днів [14, с. 13].

Масовість зображення в нашому оточенні призводить до того, що ми спостерігаємо навколишню дійсність через призму образних стереотипів. Цей новий тип комунікації змінює і закріплює способи уявлення людини, її відносин з іншими, зі світом речей і світом природи; з'єднує звукові та візуальні вимірювання, вербальні і невербальні аспекти. Своєрідно реінтегрує антропологічну ситуацію, піддає семіотизації раніше не помічені простору, надає їм важливість [14, с. 7]. Локалізація образу, місце його презентації - дуже часто це найбільш доступний медіапростір, це світ «гіперреальності», в якому образ, гра знаків витісняють реальні враження і досвід.

Як результат наша реальність стає подобою чогось, виражена через копії, знаки. Але в той же час, ми перестаємо розглядати знак як знак, тобто не користуємося ним як відсиланням до чого-небудь іншого. Він стає реальністю, точніше, ми не бачимо за знаком ніякої реальності, крім реальності самого знака. Іншими словами, ми бачимо симулякр. Реальність цього симулякра маскує не відсутність справжньої реальності, але будь-якої реальності взагалі. Симулякр при цьому не означає, що ми маємо справу з завідомо неправдивими, спотвореним світом. Останнє передбачає наявність якогось істинного (ілюзорного) світу. Йдеться про те, що симулякри - це єдино доступна, відкрита нам реальність. Іншої реальності, іншого світу для нас (наших почуттів і нашої свідомості) просто не існує. Цей світ для нас стає симулятивним або просто уявним. Простір уявного - це спосіб конституювання, який лежить в основі того, що прийнято називати сучасною соціальною дійсністю. В рівній мірі це стосується і процесів спотворення дійсності.

Порівнюючи уявне і симулятивне, І.Ю. Манакова зазначає, що уява розуміється як стійкий стан розуму, здатний створювати образи, проте ці образи значимі лише для людини, яка їх породжує, тоді як симулякри як компоненти інформаційної культури володіють всезагальністю і сприймаються як справді існуючі в дійсності багатьма людьми, а не тільки які ті, що ними породжуються, як в ситуації з уявою [10, с. 149]. Йдеться про те, що сучасна соціальна реальність все більше занурюється в візуальні образи, що веде до симуляції соціального простору. Така загальна симуляція знімає проблему справжності в філософії постмодерну і зводить існування людини до нескінченного ковзання по поверхні сенсу.

Таким чином, побудована на основі візуалізації модель виступає як будь-яка зорово сприйнятна конструкція, що представляє сутність об'єкта пізнання. В цьому випадку стає зрозуміло чому віртуальна реальність у своїй основі копіює образ соціального життя, імітує відносини, систему соціально-економічних і політичних відносин, створюючи групи, спільноти та інше. В основі віртуалізації, на наш погляд, лежить базова для людини здатність до уяви, ідеалізації, інтелектуальної діяльності, заснованої на продукуванні абстрактних моделей і образів. Людина відривається від соціальної дійсності і занурюється в світ ілюзій, фантастичних світів. В результаті віртуалізація призводить до того, що симуляція стає спочатку паралельною реальності, а потім і іманентною реальності. Реальність наповнюється і

вибухає зсередини віртуальністю. Світ, з одного боку, стаючи все більш і більш матеріальним, фізіологічним і бізнес-орієнтованим, з іншого - йде в іматеріальну сферу уявного, сконструйованого, «паралельного» і симуляції.

В цьому сенсі віртуалізація суспільства розуміється як процес субституції реальних різноманітних соціальних феноменів їх образами-моделями. Тут смисли розуміння віртуальності постіндустріалізму (інформатизація / комп'ютеризація) і постмодерну (симуляція / дематеріалізація) виявляються з'єднані, так як самі технологічний і соціальний аспекти життя суспільства не відокремлені один від одного, знаходяться у взаємодії. Таким чином, віртуальні технології є засіб віртуалізації суспільства і одночасно одне з її проявів. Симуляція є не просто механізмом відчуження, а, в сенсі імітації того, чого насправді немає, і механізмом його приховування, вуалювання.

Виходячи з цього віртуалізація розглядається як спосіб сучасного моделювання соціальної реальності, спрямований на заміщення реальності візуальною моделлю з властивостями цієї реальності і з застосуванням логіки віртуальної реальності. В якості основи даного твердження, досить привести визначення віртуальності, згідно з яким остання визначається як реальність, заснована на силі уяви, ідеалізації, прийомах виходу від впливу матеріальності і системне поширення цього процесу на всі сегменти соціальної структури суспільства і інститути, це свідоме і «інженерно» сфокусоване конструювання умовних феноменів, які набувають статусу основних [14, с. 8].

Як комунікація, створена візуальна модель передає більшу кількість інформації в порівнянні з текстом і цифрою за короткі проміжки часу. Це визначає їх переваги в оперативному аналізі. В даний час можна виділити наступні напрямки візуального моделювання: презентації; програмні реалізації, включаючи 2D, 2.5D, 3D - моделювання; віртуальний світ; обробка зображень; застосування систем комп'ютерної графіки, включаючи ділову; застосування геоінформаційних систем; комп'ютерні анімації; Інтернет технології; інтелектуальні технології.

Виділяють три напрямки методів застосування візуальних моделей. До першого належать методи, що дозволяють створювати вихідні моделі. У другий напрямок входять методи, що дозволяють об'єднувати вихідні графічні моделі в системи, сценарії, включаючи, якщо треба текст, звук або анімацію. У третій напрямок входять методи, що дозволяють показувати готові сценарії візуального моделювання. Вони зокрема, дозволяють здійснювати і міжплатформений обмін. Розглядаючи технології візуального моделювання, слід відмітити велике значення для них методів об'єктно-орієнтованого підходу та візуального програмування, що його доповнює. Це є прикладом інтеграції технологій, оскільки візуальне програмування допускає написання програм традиційним способом і дозволяє оперативно створювати програмні проекти зі створенням необхідного графічного інтерфейсу. Таким чином, сучасне моделювання, засноване на візуалізації, є черговим кроком в індустрії інформатизації і сприяє розвитку наукових досліджень і освітніх технологій.

Проведений аналіз даної проблеми дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, моделювання соціальної реальності в часи Постмодерну веде свої коріння від нової парадигми світосприйняття, відхилення від модерних гносеологічних засад, що з іншого боку і мотивує до створення нових моделей образів соціальної реальності, з урахуванням її хаотичності, непізнаваності та інших рис. По-друге, панування комп'ютерних технологій в сучасному суспільстві неминуче справило великий вплив на форми моделювання, які в більшості своїй засновані на використанні технологій віртуальної реальності. Це, дійсно, значно розширило механізм моделювання як методу взагалі, його темпоральні риси, прогностичність (наприклад, популярне в наш час створення моделі техногенних катастроф у майбутньому, моделі економічного розвитку як альтернативи сучасному та інші).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Билан О.А. Сущность постмодернизма в «Постиндустриальном» обществе / О.А. Билан. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/.../suschnost-postmodernizma-v-postindustrialnom-obschestve>
2. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Жан Бодрийяр; пер. с фр. С. Н. Зенкин. – М.: «Добросвет», 2000. – 387 с.
3. Вартофский М. Модели. Репрезентация и научное понимание / Макс Вартофский. – М.: Прогресс, 1988. – 512 с.
4. Докучаев И.И. Модели и моделирование в системе конструирования сущего / И.И. Докучаев. // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. - № 1. – 2017. – С. 109 – 113.
5. Ильин И.П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / Илья Петрович Ильин. – М.: Интрада, 1996. – 252 с.
6. Кирюшин А.Н. Идея симулякра в понимании виртуального: от Платона к постмодернизму / А.Н. Кирюшин, А.Н. Асташова. // Гуманитарные научные исследования. - 2012. - № 8. – Режим доступа: <http://human.snauka.ru/2012/08/1593>
7. Lipovetsky G. L'ere du vide. Essais sur individualisme contemporain / Gilles Lipovetsky. – Paris: Editions Gallimard. 1983. – 328 p.
8. Кочубейник О.Н. Диверсифікація реальності і стратегії гри в життєконструюванні особистості / О.Н. Кочубейник. // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – 2012. – Вип. 31 (34). – С. 20-28.
9. Луман Н. Реальность массмедиа / Никлас Луман; Пер. с нем. А.Ю. Антоновского. – М.: Праксис, 2005. – 256 с. – (Серия «Образ общества»).
10. Манакова И.Ю. О фиктивности, подлинности и симуляции / И.Ю. Манакова. // Вестник ВГУ. – 2012. – № 2. – С. 144-151.
11. Плотинский Ю.М. Модели социальных процессов: Учебное пособие для высших учебных заведений / Юрий Михайлович Плотинский. – М.: Логос, 2001. – 296 с.
12. Самойлов С.Ф. Постмодерн как парадигма социального познания / С.Ф. Самойлов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/.../postmodern-kak-paradigma-sotsialnogo-roznaniya>
13. Фролов И.Т. Гносеологические проблемы моделирования биологических систем / И.Т. Фролов. // Вопросы философии. – 1961. – № 2. – С. 39-51.
14. Штомпка П. Визуальная социология. Фотография как метод исследования: учебник / Петр Штомпка; пер. с польск. Н.В. Морозовой, авт. вступ. ст. Н.Е. Покровский. – М.: Логос, 2007. – 168 с.
15. Штофф В.А. Моделирование и философия / Виктор Александрович Штофф. – М.-Л.: Наука, 1966. – 301 с.